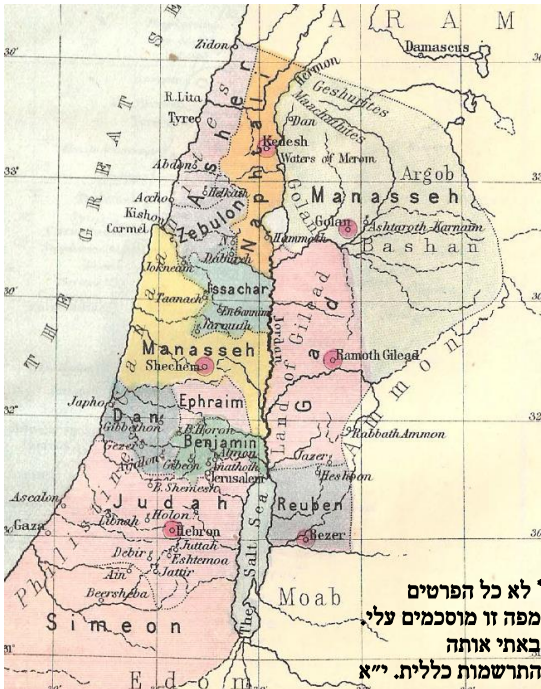

ד תשובה

פרשת מסעי, תשע"ו, מספר 1181

"לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו" במבחן הביצוע יואל אליצור

(מו), וכך גם יששכר וזבולון הבאים אחריו במספר הנפשות שלהם (יט:י-כג).

הנחלה הגדולה ביותר בישראל היא נחלתו של מנשה. מנשה הוא מטבע ברייתו חצי שבט, מאחר שמטה בני יוסף נחלק למנשה ואפרים. הוא עצמו עוד נחלק לשניים, וכל חצי משני חצאיו זכה בנחלה מהגדולות בארץ. מבחינת גודל אוכלוסייתו הוא בדיוק באמצע הרשימה (במפקד הראשון היה מן הקטנים, ובמפקד שנת הארבעים נעשה שבט ממוצע). והנה, בעבר הירדן המזרחי ארצו ענקית ממש - חצי הגלעד, כל הבשן עד החורון (הר הדרוזים) במזרח, ובצפון עד הר חרמון וכל רכס שניר הנקרא בימינו "מול הלבנון" (יה' יג:כט-לא; דבה"א ה:כג). בעבר הירדן המערבי נחלתו משתרעת על פני כל צפון השומרון, ולמרבה הפלא עוד הוסיפו לו על חשבון שכניו מצפון את העמקים הפוריים של בית שאן, יזרעאל, תענך, מגידו ודאר (יה' יז:יא). אחרי כל זאת באים בני יוסף בטענה שנחלתם אינה מספיקה להם, ויהושע שולח אותם לברא את היערות בהרים (יז:יד-יח).¹

הנחלות הקטנות ביותר הן כנראה של זבולון, הרביעי בגדלו, ובנימין, השביעי בגדלו בין השנים עשר.

¹ כמה מן המפרשים המודרניים סוברים שיהושע שלח את בני אפרים ומנשה לברא יערות בעבר הירדן, במקומות השייכים בעצם לשבט גד (על סמך הביטוי "בארץ הרפאים", שם פסוק יד, והשם "יער אפרים" בשמ"ב יח:ו). לפי גישה זו יש כאן עוד התרחבות של בני יוסף על חשבון שבט נוסף!

והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחתכם לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעיט את נחלתו אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה למטות אבותיכם תתנחלו (במ' לג:נד).

כך חוזרת פרשתנו בקיצור על מה שכבר נאמר בצמוד למפקד האוכלוסין שנערך מעט קודם לכן בערבות מואב (במ' כו:נב-נו):

וידבר ה' אל משה לאמר: לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות. לרב תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו. אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבותם ינחלו. על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט. העקרונות כאן הם כנראה שניים: 1. גודל הנחלה בהתאם לגודל האוכלוסייה. 2. האזור הכללי שבו ינחל כל שבט ייקבע בגורל.

אותה שיטה אמורה להיות מיושמת גם בתחום ערי הלויים: "כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמונה עיר אתה ואת מגרשיהן. והערים אשר תתנו מאחזת בני ישראל מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו איש כפי נחלתו אשר ינחלו יתן מעריו ללוים" (במ' לד:ז-ח).

כדי שנוכל לעקוב אחרי ביצוע התוכנית, נסדר את השבטים לפי גודלם. בני ישראל נמנו בשני מפקדים; האחד, המפורט בראש ספר "במדבר", נערך בחודש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים, והשני נערך לאחר שלושים ושמונה שנה בערבות מואב. לענייננו חשוב המפקד השני.

להלן סדר השבטים לפי גודלם במפקד שבפרשת "פינחס":

יהודה	76,500	בנימין	45,600
דן	64,400	נפתלי	45,400
יששכר	64,300	ראובן	43,730
זבולון	60,500	גד	40,500
אשר	53,400	אפרים	32,500
מנשה	52,700	שמעון	22,200

הבה נבחן מה קרה בספר יהושע. הגדול שבשבטים, שבט יהודה, המרובה באוכלוסייתו פי 1½ משבט ממוצע, אכן זכה בנחלה גדולה מאד (אם כי שמעון נכלל בתוכה); מקדש ברנע (בימינו קו הרוחב של מצפה רמון) בדרום ועד קו הרוחב של צפון ים המלח - ירושלים - בית שמש - יבנה בצפון (יה' טו:א-יא). אבל השבט השני בגודלו - דן, זכה בנחלה קטנה למדי, בשפלה ובחוף (שם יט:מ-דן).

* פרופ' יואל אליצור, האוניברסיטה העברית בירושלים.
** מפה זו של נחלות שבטי ישראל לקוחה מתוך:

C. R. Conder, Palestine, London 1899, Map IV

החלוצים היה כארבעים אלף (ד:יב-ג), מתוך כ-110,000 – מספרם האמיתי של יוצאי הצבא בשבטים אלה.

מצד שני, מיד אחרי המלחמות הלאומיות הגדולות בדרום ובצפון, התעוררו בני יהודה, ובראשם כלב בן יפונה בן השמונים וחמש, וניגשו אל יהושע בגלגל. הם ביקשו רשות להילחם בענקים, ולכבוש וליישב את הר חברון (יד:ו-טו) - משימה שעמדו בה בכבוד (טו:יג-יט). בפרק י"ח ביהושע אנו קוראים את תמונת המצב לאחר השלב הראשון של ההתנחלות: מתברר שחמישה שבטים הגיעו לנחלתם, נלחמו וכבשו אותה (ובוודאי היה הדבר כרוך בקשיים ואף בהרוגים ונפגעים), ביראו יערות והחיו אזורים מדבריים וחצי מדבריים, זרעו, נטעו ובנו. לעומתם המשיכו שבעה שבטים אחרים לשבת במחנה הלאומי בגלגל. חמשת השבטים הזרזים היו ראובן, גד, יהודה, אפרים ושני חצאי מנשה. שבעת האחרים, שיהושע כינה אותם "מתרפים" (יח:ג), היו בנימין, שמעון, זבולון, יששכר, אשר, נפתלי ודן.

יהושע "סגר" את המחנה הוותיק בגלגל, העביר את המשכן ואת מקום ההתכנסות הלאומי לשילה שבמרכז ההררי, שלח משלחות לכתוב את הארץ לשבעה חלקים, וחילק נחלות לשבטים המתרפים. לפני שליחת המשלחות לעבודתם נקבע עיקרון צודק: "יהודה יעמד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון" (יח:ה). כלומר, העם כולו מודה לשבטים החזקים ובעלי המוטיבציה שעשו את משימותיהם מתוך התנדבות והקרבה, ומה שהם כבשו ויישבו בדם וביזע הרי הוא שלהם. השבטים הנותרים יקבלו את נחלותיהם בחבלים אחרים. באשר לעמקים, שיש בהם רכב ברזל לכנענים, העריך יהושע שאין סיכוי שבני יששכר ואשר יוכלו להתמודד עם משימת הכיבוש כראוי, ולכן הטיל אותה על בני מנשה (יז:יא).

כשבאו עכשיו לתת ערים ללויים, הדבר הפחות צודק היה לבקש מבני יהודה ומנשה שיתנו מארצותיהם הרחבות יותר ערים ללויים, ולכן נקבע שהערים יינתנו מכל השבטים שווה בשווה. אולם כדי לקיים את מצוות התורה באופן מינימלי, הוחלט להוסיף עיר אחת ליהודה, הגדול שבשבטים, ולגרוע עיר אחת מנפתלי, שהוא בין השבטים הקטנים מן הממוצע.

סוף דבר, כשעמדה חלוקת הארץ לשבטים במבחן המעשה, התברר שאין מדובר על חלוקת נכסים אלא על חלוקת משימות.

מה אם כן נשאר מהעיקרון של "לָרֵב תָּרְבוּ... וְלַמְעַט תִּמְעִיט"? עתה נבחן את המצב בערי הלויים. רשימת ערי הלויים מפורטת ביהושע כ"א. זו היא רשימה סכמתית מאוד, המונה את כל ארבעים ושמונה הערים, ומחלקת אותן לפי השבטים, כדלהלן:

יהודה ושמעון: חברון, לבנה, יתיר, אשתמוע, חלן, דבר, עין, גטה, בית שמש - ערים **תשע**.

בנימין: גבעון, גבע, ענתות, עלמון - ערים **ארבע**.

אפרים: שכם, גזר, קבצים, בית חרון - ערים **ארבע**.

דן: אלתקא, גבתון, אילון, גת רמון - ערים **ארבע**.

חצי מנשה א': תענך, גת רמון - ערים **שתיים**.

חצי מנשה ב': גולן, בעשתרה - ערים **שתיים**.

יששכר: קשיון, דברת, ירמות, עין גנים - ערים **ארבע**.

אשר: משאל, עבדון, חלקת, רחב - ערים **ארבע**.

נפתלי: קדש, חמת דאר, קרתן - ערים **שלוש**.

זבולון: יקנעם, קרתה, דמנה, נהלל - ערים **ארבע**.

(ראובן): בצר, יהצה, קדמות, מיפעת - ערים **ארבע**.

גד: רמת, מחנים, חשבון, יעזר - ערים **ארבע**.

שוב סטייה ממצוות התורה. החלוקה שווה כמעט לגמרי – 48 ערים ל-12 שבטים, וכל שבט, קטן או גדול נותן 4 ערים. שתי חריגות קלות יש בה: יהודה ושמעון מוסיפים עיר אחת, ונפתלי גורע עיר אחת.

היש פתרון לבעיה?
הפתרון הוא מפגש בין התכניות לבין הביצוע. כל מורה מכיר את התופעה, האופיינית במיוחד למורים מתחילים, אבל קורה לעתים קרובות גם למנוסים ביותר: המורה יושב ומכין מערך שיעור מעולה, אבל כשהוא עומד לפני הכיתה, לפתע מגיעה שאלה שהופכת את הכול, או שמתברר שהתלמידים אינם מכירים את המקורות שעליהם רצה המורה להתבסס, ועליו להתחיל הכול מנקודת אפס. קל וחומר בתחומים מעשיים של ניהול מערכות או של לחימה צבאית. הצירוף לא הגיע, התגלה שהמשימה שתוכננה כבר בוצעה או שהתברר שהיא בלתי אפשרית. לפעמים הלוחמים שהוכנו למשימה מסוימת לא עשו את המוטל עליהם, ודווקא יחידה אחרת התנדבה לעשותה, ועוד כהנה וכהנה תרחישים אפשריים. פתגם צבאי ידוע אומר: כל תכנית היא בסיס לשינויים.

מה היה במציאות? בני גד, ראובן וחצי מנשה קיימו את תנאם ועברו חלוצים לפני בני ישראל. יהושע שיבח אותם על כך (כב:א-ח), אבל מספרם של

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיי